

Nefî'nin "Sözüm" Redifli Kasidesinin İstiare Zemini

Osman Horata*

Özet

Şiirini methiye ve fahriyeye adayan Nefî, mağrur edası, yüksek düzeyde zekâsı ve hayal gücüyle klasik şiirin kendine özgü üslup sahibi olmayı başarmış birkaç şairinden biridir. Kendini övme ve mağrur bir eda, onun şiirlerinde taviz vermediği yönlerinin başında gelir. Bu, dinî şiirleri için de geçerlidir. Nefî'nin türünün en güzel örneklerinden biri olan "sözüm" redifli na'ti de, klasik na'tlerden farklı, üslubu ve muhtevasıyla onun kişilik özelliklerini bütünüyle aksettiren bir kasidedir. Kasidede şair, kendi şiirini "Huda'nın ilhamı" (ilham-ı Huda) olarak niteler ve genellikle Peygamber ağzından seslenir; şiir evrenini de ilahî gerçekleri açıklama imgesi etrafında örер. Makale, bu kasideyi temel istiare zemini açısından analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk şiiri, 17. yüzyıl, Nefî, kaside, na't, istiare zemini, ilahî gerçekleri açıklama.

Giriş

Övgü ve yerginin sınırları arasında gidip gelen bir şair olan Nefî, mağrur edası, yüksek düzeyde zekâsı ve hayal gücüyle, klasik şiirin üslup sahibi birkaç şairinden biridir. Şiirlerinde, dinî veya din-dışı olsun mağrur edasından genellikle taviz vermez. Mehmed Çavuşoğlu, Nefî'nin başka bir ortamda çok önemli bir görevi ifa eden, ülkeye ülkeler katan bir komutan olabileceksen, kaderin onu şair olarak dünyaya getirip mana ülkelerini fethettirdiğini söyler:

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Ankara / Türkiye
horata@hacettepe.edu.tr

"Engin ilhamının müdhiş fırtınalarıyla bocalayan cihangir rûhu onu övgünün bazen hududsuz medlerinde, bâzan ölçüsüz cezirlerinde dolaştırdı. Dostlarını överken de, düşmanlarını yererken de alışılmamış bir üslubda, duyulmamış perdelerde haykırıyordu; edâsı dâimâ bir kahraman edâsı idi." (1991a: V).

Nefî'nin türünün en güzel örneklerinden biri olan "sözüm" redifli na'ti de klasik na'tlerden farklı, üslubu ve muhtevasıyla onun kişilik özelliklerini bütünüyle aksettiren bir kasidedir. Bu na'ti dışında eserleri arasında dinî şiire yer vermeyen Nefî, kasidesinde Hz. Muhammed'i övme amacını unutmuş gibidir. Bir na'tte olması gereken lirizm de, kasidede yerini şairin mağrur edasına bırakmıştır.

Çavuşoğlu, Nefî'nin fahriyeye yönelmesini "Devlet-i Âliye"nin içinde bulunduğu duruma ve yönetim kademesindeki kişilerin övgüye değer olmamasına bağlar (1991b: 89). Fakat bu tespit, Hz. Peygamber için yazılan na't için geçerliliğini yitirir. Bu sebeple onun fahriyeye yönelmesinin sebeplerini kişiliğinde aramak gerekir.

Yukarıdaki tespitler, fahriyenin Nefî'nin sanatının asli gayelerinden biri hâline geldiğini göstermektedir. Memduhunu övme, şairin ruhundaki gelgitlerin ve mağrur edasının baskısı altında geri plana düşer. "Sözüm" redifli na'tin yapısı da bunu göstermektedir. Kaside, Ünver'in (1991: 62) belirttiği gibi başarılı bir na'tten ziyade başarılı bir fahriye olarak öne çıkar.

Orta uzunluktaki 45 beyitlik bu kaside fahriye ile başlar. Kasidenin ilk 30 beyti, yaklaşık 2/3'ü, fahriyedir. Kasidenin 31. beyti girizgâh, 32.-42. beyitler arası ise methiyedir. Kasidede, fahriyeye 30 beyit ayrılırken methiye için sadece 10 beyit ayrılmıştır. Nesip ve tegazzül kısmına yer verilmeyen kasidede, 43.-45. beyitler arası ise duadır.

Nefî'nin Şiir Evreninin İstiare Zeminini

"Sözüm" redifli na'tte, Nefî'nin şiir evreninin istiare zeminini hangi temel kavrama dayanmaktadır? Bilindiği üzere şiir benzeme üzerine kurulur. İstiare ise benzetmenin daha ileri bir aşamasıdır. Bu sebeple istiare, hem mecaz hem de teşbihtir (bk. Saraç 2006: 117-119). İstiare zeminini, beytin/şiirin benzetme ve mecaz evreninin arkasındaki temel kavramı/kavramları ifade eder.

Tanpınar, divan şiirinin "saray istiaresi" etrafında şekillendiğini belirterek; şairlerin hayal dünyasında "bütün bir sarayın yaşama tarzını buluruz" der (1976: 6,7). Aynı şekilde Walter Andrews de âşıkane şiirlerde şairin dünyayı otorite yani saray/hükümdar örüntüsü etrafında yorumladığını söyler (2000: 115). Tanpınar'a haklı eleştiriler getiren Tunca Kortantamer, klasik şiirin

düşünce ve duygu zemininin kaynağıyla ilgili bu yaklaşımın, parlıtısına ve birçok kişi tarafından kabul görmesine karşılık; divan şiirinin duygu, düşünce ve hayal dünyasını şekillendiren asıl kaynağın "saray" ve hatta ondan daha önemli olarak "Allah" düşüncesi olduğunu söyler:

"Klasik şiirimizin gerçek duygu ve düşünce zemini şairin evrenidir; bu evrende saray olabilir de olmayabilir de, olduğu zaman önemli bir yere sahip olması da mümkündür, olmaması da; ancak en dünyevî ve saraya dönük yazan klasik şairimizde bile temel fikir olarak Allah, padişah'tan büyüktür; ruhların arındığı yer, saraydan önemlidir; duygu ve düşünce zeminini belirleyen en önemli istiare alanı da bunlara dayanır. Yine de şurası muhakkak ki rolü abartılmış ve ön plana çıkarılmış olsa dahi Tanpınar'ın "saray istiaresi" adını verdiği benzetme zemini klasik şiirimizin sık başvurduğu anlatım araçları arasında bulunur." (Kortantamer 1993 : 413-414)

Şüphesiz her şairin duygu ve hayal dünyası şairin evreni etrafında şekillenir. Fakat asıl önemlisi ise şiir evrenini şekillendiren temel kavramdır. Divan şairinin şiir evrenini şekillendiren zemin, geleneğin yanında inanç dünyasından dış dünyaya, toplum hayatından saray hayatına kadar geniş bir alanı kapsar. Bu sebeple, klasik şiirin istiare zeminini tek bir kaynağa dayandırmak güçtür.

Nefî'nin "sözüm" redifli kasidesinde de, her ne kadar fahriye ön plana çıksa da, dinî alan dünyevî alanın önüne geçer ve şiirin benzetme/istiare zemini dinî alan etrafında şekillenir. Nefî, kasidesinde bazı beyitlerde "manevi âlemin peygamberi", bazı beyitlerde "şiir ülkesinin hükümdarı" ağzından seslenir. Bazı beyitlerde de, "ilahî gerçekleri açıklayan bir şair" olarak, kendini vahyin kaynağıyla özdeşleştirir. Fahriyenin ölçsüz medlerinde dolaşan kasidenin bu beyitleri, mutasavvıf şairlerin cezbe hâlindeki sözlerini hatırlatır. Bu sebeple kasidenin istiare zemini, hem "saray" hem de "Peygamber" ve "Allah"tır.

Kendini şiir ülkesinin "cihan-şümül" bir hükümdarı olarak niteleyen Nefî, ilahî sırların "elçi"si ve "bekçi"si olduğu imgesine diğer şiirlerinde de sık sık yer verir. Ona göre şairliği, bu mazhariyetinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır:

*Sühan bir genc-i bî-pâyân-ı esrâr-ı ilahî'dür
Ki tab'-ı nükte-dânumdur o gencüñ şimdi gencûru*

*Eyledi sun'-ı meded-kârî-i Feyyâz-ı ezel
Hâmemi kufl-ı der-i genc-i ma'ânîye kilîd*

*Bu nazm-ı dil-âvîze dahl eyleyemez hâsid
Eş'âr degül zîrâ ilhâm-ı Hudâ'dur bu (Divân-ı Nefî; Ünver 1991: 64'ten)*

"Söz, ilahî sırların sınırsız bir hazinesidir. Şimdi o hazinenin bekçisi ise nüktedan şairliğimdir."

"Ezeli feyz bahşeden (Allah)'ın yardım eli, kalemimi mana hazinesinin kapısının anahtarı yaptı."

"Hasetler, gönül çekici bu şiire söz edemezler; çünkü bu, şiir değil Hu-da'dan bir ilhamdır."

Nefî'nin şiir evrenini oluşturan temel faktörlerden biri olan şiirinin Allah'ın ilhamı (ilhâm-ı Hudâ) olması, "sözüm" redifli naatin de temel istiare zemininden birini oluşturur. Kasidede asıl amaç memduhunu övmek değil bu zemin etrafında kendini övmektir.

"Sözüm" Redifli Na'tin İstiare Zeminini

Nefî, kasidesinde "söz"ünü "gizlilik sırlarının mecmuası" (mecmu'a-i râz-ı nihânî), kendini de bu sırların şarihi (açıklayıcısı) olarak niteler ve ilahî sırları açıklamayan bir manayı nazma çekmeyeceğini söyler. Bu sebeple, kendisini ilahî sırların elçisi Hz. Muhammed'le özdeşleştirir. Bu kısımlarda Nefî'nin şiir evreninin istiare zeminini Hz. Peygamber'dir.

*Binde bir ma'nâyı nazm itmey yine bir lafz ise
Yoklasan mecmû'a-ı râz-ı nihânîdür sözüm (23)¹*

"Sözlerim sadece basit bir sözden ibaret olsaydı, mananın binde birini bile nazm etmezdim. Dikkatlice bakarsan, benim sözüm gizlilik (ilahî) sırlarının toplandığı bir mecmua gibidir."

Kasidede, ilahî gerçekleri açıklama imgesi etrafında bir bütünlük vardır. Nefî, mana bütünlüğü konusunda diğer kasidelerinde de hassas bir şairdir. Tulga Ocak, onun "mana birliğini" koruma çabasının bütün kasidelerinde hissedildiğini söyler (1991: 17). Bu düşünce, doğrudan ve dolaylı olarak ifade edilmekte, çok az sayıdaki beyitte ise farklı imgelere başvurulmaktadır. Methiye kısmında da bu temel imgenin sağladığı bütünlük devam etmekte, yani methiyeden ziyade yine şairin sözü ve sözünün de bu yönü öne çıkmaktadır.

Kasidenin birçok beytinde (1, 2, 3, 21, 22 ve 23. beyitler), şairin hayal dünyası ilahî âlemin sırlarını açıklama düşüncesi etrafında şekillenir. Bu imge, ilk iki beyitte yoğun bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Şairin sözü, ilk mısradaki "gizlilik sırlarının düğümü"ne benzetilir. Bu düğüm de tespihteki "imame"dir. İkinci mısradaki ise Fatiha suresinin ayetleri bir inciye, şairin sözü ise bu incilerin (ayetlerin) dizildiği ipe benzetilir. Gizlilik sırları, görünmeyen, ilahî âleme ait hakikatlerdir. Şair, bu sırları öğrenmenin, Nefî'nin sözünü yani na'tini anlamakla mümkün olacağını söylemek-

tedir. İkinci mısradaki, ilahî sırların yani Kur'an'ın bütün sırlarının Fatiha suresinde gizli olduğuna telmih yapılmakta, sözlerinin de bütün ilahî sırları ihtiva ettiği söylenmektedir. İlk beyit, kasidenin "imamesi" gibidir.

*Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdür sözüm
Silk-i tesbih-i dür-i seb'a'l-mesânîdür sözüm (1)*

"Benim sözüm, gizlilik sırlarının ipucunun düğümüdür. Sözüm ise Fatiha suresinin incilerinin dizildiği tespihin ipidir."

İkinci beyitte de, şair sözünü gayp âleminden yani Allah'tan armağan olan, benzeri görülmemiş bir inciye benzetir. Şaire göre, ilahî sırlara vâkıf olmak isteyenler, şairin bu kasidesini okumak ve anlamak zorundadır. Nefî'nin na'tini farklı kılan da budur:

*Bir güherdür kim nazîrin görmemişdür rûzgâr
Rûzgâra âlem-i gayb armağanıdır sözüm (2)*

"Benim sözüm âlemin bir benzerini daha görmediği bir cevherdir. Sözüm, bu zamana gayp âleminden getirdiğim bir armağandır."

20-24 arasındaki beyitlerde de şiirin istiare zeminini, ilahî gerçekleri açıklama düşüncesine dayanır. Şaire göre, nükteli, güzel söz söylemede kimse kendisiyle yarışamaz. Sözü, Hz. Musa'ya Tur Dağı'nda Allah tarafından söylenen "Len terânî" ("Sen beni göremezsin.", A'râf suresi 7. ayet) cevabı gibidir. Şair, ne söylerse "kaza" gibi mutlaka gerçekleşir; onun sözü ilahî sırların toplandığı bir mecmuadır:

*Nüktede âlem harîf olmaz baña gûyâ benüm
Her ne söylersem cevâb-ı "len terânî"dür sözüm*

*Her ne söylersem kazâ mazmûnını isbât eder
Anı bilmez ki hitâb-ı imtihanîdür sözüm*

*Ben ne Keşşâf'ım ne sahib-keşf ammâ ma'nâda
Mû-şikâf-ı nüktehâ-yı âsmânîdür sözüm*

*Binde bir ma'nâyı nazm itmeyi yine bir lafz ise
Yoklasan mecmû'a-ı râz-ı nihânîdür sözüm*

*Hâsid-i keç-rev hayâle râst gelmezse n'ola
Ehl-i dil yârâne her dem yâr-ı cânîdür sözüm (20-24)*

"İnce, güzel söz söylemede kimse bana eş olamaz. Konuşan, şiir söyleyen sadece benim. Ben ne söylersem hepsi "len-terânî" ("Sen beni göremezsin.", A'râf Suresi 7. Ayet) cevabıdır."

"Kaza, ben ne söylersem onun içindeki anlamı gerçekleştirir. Onlar, sözlerimin imtihan sözü olduğunu bilmezler."

"Ben, manada ne Keşşâf, ne de keşif sahibiyim. Sözüm, semavî (ilahî) nükteleri kılı kırk yararcasına, dikkatlice açıklar."

"Sözlerim sadece basit bir sözden ibaret olsaydı, mananın binde birini bile nazm etmezdim. Dikkatlice bakarsan, benim sözüm gizlilik (ilahî) sırlarının toplandığı bir mecmua gibidir."

"Yanlış yoldaki, kıskanç insanlar benim hayallerimi anlayamasalar şaşılır mı? Benim sözüm, şiirden anlayan, ehil insanlara candan bir dosttur."

Yukarıdaki beyitler, şiirini tasavvufa açan divan şairleri ve mutasavvıf şairler için belki yadırganmayacak söyleyişlerdir. Divanında dinî şiir olarak sadece bu na' te yer veren, tasavvuftan da bir istiare ve telmih unsuru olarak yararlanan, rint meşrep bir şair olan Nefî içinse yadırgatıcıdır. Nefî de bunun farkındadır; "Her ne kadar herkese gönül veren kararsız bir âşık, ayık bir rint isem de, gönlüm aşk meyhanesi sözüm ise vahdet nişanıdır." diyerek, buna açıklık getirir:

*Rind-i huşyâram harâbât-ı muhabbetdür dilüm
Âşık-ı hercâyîyem vahdet nişânıdır sözüm (30)*

Şairin, istiare/benzetme zeminini doğrudan ilahî sırları açıklama düşüncesinin oluşturduğu beyitleri şöyle gösterebiliriz. beyitlerde, "istiare" ve "benzetme" karışık olarak kullanıldığı için, "istiare/benzetme zeminini" ifadesi tercih edilmiştir.

beyit numarası	şii/sözü	istiare/benzetme zeminini
1	Söz söz	gizlilik sırlarının düğümü Fatıha Suresinin incilerinin dizildiği tespihin ipi
2	söz	gayp âleminin bir armağanı olan cevher
3	söz	ebedî hayatın feyzi
21	söz	her söylediği gerçekleşen bir imtihan hitabı
22	söz	ilahî nüktelerin açıklayıcısı
23	söz	ilahî sırların toplandığı bir mecmua

Nefî, bu düşüncesini bazı beyitlerde de dolaylı benzetmeler ve imgelerle anlatmaya çalışır. Şair, ilk üç beyitteki ilahî gerçekleri açıklama düşüncesini, sonraki dört beyitte de "cevher" imgesiyle dolaylı olarak devam ettirir. Nefî'nin sözü, ilahî gerçekler gibi bir "cevher" yani asıl, özdür, "araz" (varlığı için bir cevhere muhtaç olan şey) değildir. Sözü, bütün denizler ve maden ocaklarının kaynağını, aslını oluşturur. Tıpkı bütün şairlerin kendi

şairlerinin tercümanı olması gibi... Şair, bu sözleriyle, sözünün ilahî sırların kendisi olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmektedir:

*Bî-araz bir cevher-i sâfidür ammâ muttasıl
Ehl-i tab'ın zîver-i tig ü sinânıdur sözüm (5)*

“Benim sözüm saf, arazsız (varlığı için başka bir cevhere muhtaç olmayan) bir cevherdir. Fakat her zaman şairlerin kılıç ve mızraklarının süsüdür.”

Nefî'nin sözleri, arazsız, saf bir cevherdir. Şair, şiirini kılıca benzeterek onun saf, katıksız çelikten yapıldığını söyler. Diğer şairler ise, şiirlerini ondan aldıklarıyla güzelleştirir. Onun sözü, sürekli olarak şairlerin “kılıç ve mızraklarını” süsler. Şairlerin kalemiyle yazdıkları ve ağızlarındaki sözlerinin de özü Nefî'ye aittir. Bu hayalin ardında da şairin sözünün bütünüyle ilahî gerçekleri anlatması fikri yatmaktadır.

Nefî, bu sözleriyle sıra dışı bir şair tablosu çizmektedir. Kendisi de bunun farkındadır ve âdeta meydan okurcasına, bir adım daha öteye gider. Şair, kendisi gibi cesaretli bir şairin olmayacağını söyleyerek şiirini “ilahî sözler”le özdeşleştirir ve sözlerini “kaza” (kaderin gerçekleşmesi) ile eş tutar. Onun sözü “kaza kılıcı” yani takdir-i ilahîdir. Şair, burada doğrudan sözünü Hak sözüyle bir tutmaktadır. Bu kısımda şiirin istiare zemini “Allah” kavramı etrafında şekillenmektedir. Şair, birkaç beyitte de bu düşüncesini, “muska” imgesi etrafında sürdürerek, sözünü, talihli, bahtı açık kişilerin kem gözlerden korunmak için taktıkları kol muskasına benzetir. Bu beyitte de ilahî sözlerle aynileşme devam etmektedir.

Gönlünü bir “Mushaf”a benzeten şair, sözlerinin ise “nun ve'l-kalem” (Kur'an, 68. sure) ayeti olduğunu söyler. Onun düşüncesinin değerini, mahiyetini kimse inkâr edemez. Onun sözü, şairlerin dilini bağlayan bir muskadır. Mana ülkesinin padişahı olan Nefî'nin sözleri, hatibin hutbesine, dili ise ülkeye güven ve korkusuzluk vermenin sembolü, hatibin elindeki kılıçtır.

Şiirin istiare/benzetme zemini, dolaylı olarak ilahî gerekçeleri açıklama düşüncesinin oluşturduğu beyitler ise şunlardır:

beyit numarası	şii/sözü	İstiare/benzetme zemini
4	[Nefî] söz	ehil olanların kıymetini bildiği bir cevher âlemin denizleri ve maden ocaklarının sermayesi
5	[söz] söz	arazsız saf bir cevher şairlerin kılıç ve mızraklarının süsü
6	söz [söz]	şairlerin kalemlerinin cızırtısı [şairlerin] sürekli tekrarladıkları vird (söz)
7	söz	ansızın gelen kaza kılıcının cevheri
11	söz	gönül Mushafındaki "Nun ve'l Kalem" ayeti
15	söz	kıskanç insanların dillerini bağlayan bir muska
16	söz	manalar yaratıcı (Kemaleddin-i İsfehânî)'nin gözünün açtığı yarayı def edici (muska)
20	söz	"len-terânî" (beni göremezsiniz) cevabı
26	dil kılıcı söz	hatibin kılıcı nazm ülkesinin güven veren hutbesi
30	söz	vahdet nişanı
31	söz	ahir zaman ümmetinin yüzü suyu

Şairin, Hz. Peygamberi övdüğü methiye kısmı da dolaylı olarak şairin duygu ve hayal dünyasının bu temel zemin etrafında şekillendiği beyitlerden oluşmaktadır (32-44). Sadece bir beyit (40) bunun dışındadır.

Methiye kısmında da şair, sözünün değerini na't olmasına bağlar. Kıyame-te kadar, Onun na'ti insanların övücü olacak, kendisi "na't-hân" olarak kalacaktır. O, Peygamberin huzuruna uzak olsa da şiirleriyle onun mekânına yüz sürmektedir. Onun Hz. Peygamber'i övmeye başlamasından sonra söylediği şiirleri, şiir dükkânının en güzel süsü olmuştur. Şairin gön-lü, hidayet sabahının doğduğu yer, sözü ise onun yıldızlar saçan, kutsal bir güneş; sözü sadece insanların değil, meleklerin bile elindeki tespih ve ağız-larındaki zikir olmuştur:

*Nefîyem endîşe-i nâ't ile oldum kâm-yâb
Nâ-murâdân-ı cihâna müjdegânîdür sözüm*

*Hâk-i pâ-y-ı na't-güyânâ ki arş-ı a'zâmın
Zikr-i tesbih-i lisân-ı kudsiyânîdür sözüm (41-42)*

"Ben Nefîyim; onun na'tının düşüncesiyle bahtiyar oldum. Sözüm, ci-handa muradına ermemiş insanlara bir müjdedir."

"Ben na't yazarların ayağının toprağıyım. Sözüm, büyük, ilahî arştaki meleklerin bile zikir ve tesbihi olmuştur."

Methiye kısmındaki, istiare/benzetme zemini dolaylı olarak ilahî gerçekleri anlatma düşüncesine dayanan beyitler ise şunlardır:

beyit numarası	şii/sözü	İstiare/benzetme zemini
32	söz	Peygamber'in na'tinin feyziyle gönül cihanının canı
33	söz	kıyamete kadar âlemin canı (varlık sebebi), insanlığın övücü peygamberin naat-hanı
34	söz	(peygamberin övgü deryasına dağlıç olalı) şairlik cevherinin dükkânının süsü
35	söz	(Peygamber'in) vasıflarının feyziyle sanki Hüsrev hazinesinin anahtarı
36	söz	(Hidayet sabahının doğduğu yerin) kutsal güneşi, yıldızlar saçan ışığı
37	söz	(Hidayet sabahının doğduğu) yerin ipi kopmuş ülker yıldızı gerdanlığı
38	söz	Miracı anlatırken Ümmühanî'nin kulağındaki büyük inci
39	söz	mucizeleri sınırsız olsa da mucizelerini söyleyen bir ravi
41	söz	cihanın bahtsızlarına bir müjde
42	söz	meleklerin bile dilinin zikri ve tespahi

Görüldüğü gibi ilk gruptaki 6 beyit, kasidedeki temel düşünceyi ifade etmekte; ikinci gruptaki 11 ve methiyedeki 10 beyit de aynı düşünceyi dolaylı olarak anlatmaktadır. Bu 27 beyit, 45 beyitlik kasidenin yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Şair, dua kısmında da (43-45), na't yazmanın şiirine etkisi üzerinde durur. Bu kısımlar da söz konusu edilen temel zeminle dolaylı olarak ilgilidir.

Onun şiiri, tertemiz na't yazmakla mutluluk duası hâline gelmiştir. Latif manası ve renkli üslubuyla dünyanın gönlünü süsleyen bir destan, Peygamberin ruhuna her an yüz binlerce selam ulaştıran bir elçidir:

Beyit numarası	şii/sözü	İstiare/benzetme zemini
43	söz	mutluluk duası
44	söz	gönülleri süsleyen bir destan
45	söz	her an (Peygamber'in) ruhuna yüz bin selam ulaştıran bir haberci

Bunun dışındaki az sayıdaki beyitte ise, istiare/benzetme zemini, yukarıdaki temel düşünceden farklı, tamamıyla din dışı düşüncelere dayanmaktadır. Bunlarda da şair sözünü över fakat daha çok sevgiliye ait imajları kullanır. Tasvir edilen sevgilinin ardında da "saray" yani "hükümdar" istiaresi vardır. Şairin sözü, işveli, âşıkları öldüren, gönül delici bir gamzeye, bir oka benzer. Sözü, hayal bahçesinin latif suyu ve gönülleri fetheden bir gelin gibidir. Şairler onun gibi söyleyebilmek için tuzak kurarlar; fakat

kurdukları tuzaktaki yemin yani söyledikleri şiirin de aslı Nefî'ye aittir. Onun şiiri "cevher" (asıl, öz) diğer şairlerin şiiri ise "araz"dır.

Şairin düşüncesinin değerini, mahiyetini kimse inkâr edemez. Onun sözü, şairlerin dilini bağlayan bir muskadır. O, gerçek Hallak-ı Ma'anî (manalar yaratıcısı) olarak nitelenen Fars şairi Kemâleddîn-i İsfahânî'dir (ö.635/1237). Kemal-i İsfahânî'nin ruhunun unsuru, yani onun sözlerinin aslı da kendi sözleridir. Gerçek manalar yaratıcısı âleme şimdi gelmiştir. Onun sözü, Kemal-i İsfahânî'den sonra kuruyan "hayal kalıbı"na ikinci bir ruhtur:

İşte Hallâk-ı Ma'anî şimdi geldi âleme

Gûş edin âsârını kim tercâmânıdır sözüm

Sonra gelsem dehre Hallâk-ı Ma'anîden n'ola

Kâleb-i huşk-ı hayâle rûh-ı sâni'dür sözüm (18-19)

"İşte gerçek manalar yaratıcısı dünyaya şimdi geldi. Onun izlerine, etkilerine kulak verin. Hepsi benim sözümün tercümanıdır."

"Dünyaya manalar yaratıcısı (Kemaleddin-i İsfahânî)ndan sonra gelsem ne zararı var? Çünkü benim sözüm, hayalin kuru kalıbına ikinci bir ruhtur."

Şairin şiiri, şiirden anlayan ehil insanlara can dostu, bir rehberdir. Nefî, mana ülkesinin padişahı, sözleri de sözlerin padişahıdır. Kalemî, gönül hazinesini bekleyen bir ejder, sözü ise hazinenin bekçisinin elindeki ışık; aşk meclisinde kıyamete kadar binlerce âşığı sarhoş edecek, aşk meclisinin büyük kadehidir.

Şiirin istiare/benzetme zemini, din dışı düşünceye dayanan beyitler ise şunlardır:

beyit numarası	şiiri/sözü	benzetme/istiare zemini
9	söz	düşünce bakîresinin acımasız, yiğitleri öldüren gamzesi
10	söz	şuh bir güzelin gönülleri delici, kaşlarının misk kokulu yayının oku (bakışı)
11	söz	düşünce Rüstem'inin oku ve yayı
12	hayal dil söz	gül bahçesi şakıyan bülbül hayal bahçesinin latif akan suyu
13	hayal hâme söz	gelin odası [gelin odasının] zenci hizmetçisi gelin odasının gönül alıcı gelini
14	söz	(diğer şairlerin kurdukları) tuzağın minnet borçlu oldukları tanesi
15	söz	kıskanç insanların dillerini bağlayan bir muska

16	söz	manalar yaratıcı (Kemaleddin-i İsfahanî)'nin gözünün açtığı yarayı def edici
17	söz	Kemal-i İsfahanî'nin ruhunun unsuru
18	söz	(şairlerin) eserleri onun tercümanı
19	söz	Hayalin kuru kalıbına (Hallak-ı Ma'anî'den) sonra ikinci bir ruh
24	söz	şiiirden anlayan ehil insanların can dostu
25	söz	sözlerin bahtiyar sultanı
27	kalem söz	şairliğinin taze dilli tercümanı kalemimin nüktedan bir dildaşı
28	kalem söz	gönül hazinesini bekleyen bir ejder hazine bekçisinin elindeki ışık
29	söz	aşk meclisinin büyük kadehi

Sonuç

Yukarıdaki çözümleme, Nefî'nin fahriye ve methiyenin sınırlarında dolaşan şiir evreninin dayandığı temel istiare zeminini ortaya koymaktadır. Bu, şiir ülkesi söz konusu olduğunda padişah, manevi âlem söz konusu olduğunda Hz. Peygamber veya Allah, bunların dışındaki yerlerde ise dış dünyaya ait gül bahçesi, bülbül, kadeh vb. olabilmektedir. Bu kasidede ise na't olması sebebiyle dinî zemin ön plana çıkmaktadır. Şairin şiir evrenini şekillendiren, inanç dünyasından dış dünyaya, toplum hayatından saray hayatına kadar geniş bir alanı kapsayan zemindir. Bu, divan şiirinin genel yapısı için de geçerlidir. Bu sebeple, divan şiirinin istiare zeminine ilgili tekçi yaklaşımlar, bu şiiri açıklamak için yetersiz kalmaktadır.

Nefî'yi farklı kılan asıl husus ise, şiir evreninin dayandığı istiare zeminini değil, onun kendine özgü, ses ve anlamı özgün bir terkipte bütünleştiren üslubudur. Kendine uygun, yeni bir ses arayışında olan Nefî, aradığı sesi Sebki-Hindî şairlerinde ve özellikle de dilinin sertliği ve mağrur edasıyla tanınan Fars şairi Örfî'de (ö.1595) bulur.

Nefî'nin şiirinde yükselen ses veya bir başka ifadeyle söz ve mananın oluşturduğu varlık bütünlüğü, kasidenin bir na't olmasının da etkisiyle sarayın veya dış dünyanın şaşaasından ziyade, vakur edası, yerli yerinde kullanılan edebî sanatları, kendinden emin edasıyla dinî mimarideki derinlik ve ölçülü görkemi hatırlatmaktadır.

Şair, duygu ve düşüncesini ifade ederken genellikle basit isim cümlelerini tercih eder. Kasidenin yarıya yakını, her mısrası birer isim cümlesinden oluşan beyitlerden meydana gelir. Fakat bunlar, girift anlamlar ve zincirleme tamlamalarla yüklü ağır anlatıma hareket kazandırmaya yetmez, üs-

lup genellikle meddin sınırlarında dolaşır. Şiirde, bu sebeple soyutu somutlaştıran zincirleme tamlamalar ve sübjektif hayallerle yüklü tavsifi, ağır bir anlatım hâkimdir.

"Sözüm" redifli bu kasideye, şu anki bilgilerimize göre nazire yazan bir şair çıkmamıştır. Nefî'nin "sözüm" redifli gazeli ise Fehim tarafından tanzir edilmiştir. Çünkü bu tür bir na't yazabilmek için, Nefî gibi mana ülkesini fethetmek isteyen cihangir bir ruh ve bu ruha uygun bir sese sahip olmak gerekir. O da sadece Nefî'de vardır. Nefî'nin na'tı, bu sebeple şairin kendine özgü kişiliği ve üslubuyla edebiyatımızda ulaşılması güç bir zirveyi temsil eder.

Açıklamalar

¹ Beyitler, Nefî'nin matbu Divanından alınmıştır. Numaralar, matbu nüshadaki beyit numaralarını göstermektedir. bk. *Divân-ı Nefî*, Bulak 1252, s.2-3. Nefî Divanının bas-kısı için ayrıca bk. Akkuş 1993.

Kaynaklar

- Akkuş, Metin (1993). *Nefî Divânı*. Ankara: Akçağ Yay.
- Andrews, Walter G. (2000), *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı, Osmanlı Gazelinde Anlam ve Gelenek*. İstanbul: İletişim Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1991a). "Sunuş". *Ölümünün Üçyüzlü Yılında Nefî*. Ankara: AKM Yay. V.
- _____, (1991b). "Kaside Şairi Nefî", *Ölümünün Üçyüzlü Yılında Nefî*. Ankara: AKM Yay. 79-89.
- Kortantamer, Tunca (1993). "Gül Kasidesi", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*. Ankara: Akçağ Yay. 413-435.
- Nefî (1252). *Divân-ı Nefî*. Bulak.
- Ocak, Tulga (1991). "Nefî ve Türk Edebiyatındaki Yeri". *Ölümünün Üçyüzlü Yılında Nefî*. Ankara: AKM Yay. 1-44.
- Saraç, M. A. Yekta (2006). *Klasik Edebiyat Bilgisi, Belâgat*. 4. Baskı. İstanbul: Gökkuşbu Yay.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1976). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Ünver, İsmail (1991). "Övgü ve Yergi Şairi Nefî", *Ölümünün Üçyüzlü Yılında Nefî*. Ankara: AKM Yay. 45-78.

The Metaphorical Ground of Nef'i's Kaside with "My Word" Redif

Osman Horata*

Abstract

Devoting his poem to eulogy and self-praise, Nef'i, who has achieved to have a having self-specific style with a proud manner, high-level intelligence and imagination, is one of the few such poets of classical poetri. Self-praise and proud manner are the most important aspects of his poems, to which he has not made any concessions. This is also the same for his religious poems. Nef'i's "na't" (poems for Prophet) with "my word" "redif" (one who rides behind another on the same beast), which is one of the most beautiful examples of its type, different from other classical "na'ts", is a "kaside" (ode) that reflects entirely his personality traits with its style and content. In this "kaside", the poet qualifies his poem as "the inspiration of God" and addresses from the Prophet's mouth; he also knits his poem around explaining the divine truths. The article aims to analyze the "kaside" in terms of its basic metaphorical ground.

Keywords

Classical Turkish Poetry, Seventeenth Century, Nef'i, kaside (ode), naat (poems for Prophet), metaphorical ground, explaining the divine truths.

* Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature – Ankara / Turkey
horata@hacettepe.edu.tr

Основа метафор касиде Нефи с редифом созюм

Осман Хората*

Аннотация

Нефи, поэзия которого посвящена литературным жанрам метхие и фахрие (поэзия восхваления), благодаря своему высокомерному отношению, высокому уровню интеллекта и силе воображения, стал одним из нескольких поэтов, сумевших создать своеобразный стиль в классической поэзии. Самовосхваления и высокомерное отношение являются неотъемлемой частью его поэзии. Это также наблюдается и в его религиозной поэзии. Нат (произведение, восхваляющее пророка Мухаммеда) с редифом «созюм», который является одним из самых прекрасных произведений Нефи отличается от классических нат и стилем и содержанием полностью отражает его личностные особенности. В этой касиде поэт характеризует свои стихи как «Вдохновение Бога» и в общем говорит устами пророка; поэт свое поэтическое творчество формирует вокруг воображаемого изобразительного объяснения божественных истин. Статья призвана проанализировать эту касиду с точки зрения основы общих метафор.

Ключевые Слова

классическая турецкая поэзия, 17 век, Нефи, касиде, нат, основа метафор, объяснение божественных истин.

* Проф. док., университет Хаджеттепе, факультет литературы, кафедра турецкого языка и литературы – Анкара / Турция
horata@hacettepe.edu.tr